

לך-לך - "עמל מלאכה, עמל שיחה, עמל תורה"

השיחה: לקוטי שיחות חלק ט"ו, שיחה ד' לפרשת לך-לך • siha.beiyoun@loubavitch.fr

מהארץ בו הוא נמצא⁷, ולכן, אברהם ראה לנכון לבקש שזרעו יהיו בארץ כזו, שמשפיעה על יושביה להיות אנשים 'עובדים'.

אמנם, לכאורה תירוץ זה איננו מספק כלל:

דהנה, חז"ל אומרים, שמעשיהם של יושבי ארץ כנען היו הכי **מקולקלים** מכל שאר הארצות (גם מיושבי 'ארם נהרים'...), והמקום [עצמו] של ארץ כנען, הוא הכי מקולקל מכולם!⁸

עפ"ז נשאלת השאלה: אמנם יש להם מעלה נפלאה, שהארץ הזאת משפיעה עליהם להיות תמיד עסוקים במלאכה - אבל, כיצד ייתכן לומר שמעלה יחידה זו, מכריעה את כל חסרונותיהם האחרים, ושדווקא ארץ זו היא ראויה לישראל?

מקור 3 - ג' סוגי מאמצים: "עמל מלאכה, עמל שיחה, עמל תורה"

[כדי להבין כל זאת, עלינו להתעכב לכל לראש על חשיבות ה'עמל' בחיים בכלל]. הגמרא נעמדת על כך, כדלהלן:

"אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר "כי אדם לעמל יולד" (איוב ה, ז). איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא? כשהוא אומר "כי אכף עליו פיהו"⁹ (משלי טז, כו) הוי אומר לעמל פה נברא. ועדין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה? כשהוא אומר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיה" (יהושע א, ח) הוי אומר לעמל תורה נברא."

נשאלת השאלה: מה היה בכלל ההנא אמינא של הגמרא, שכששלמה המלך אמר ש"אדם לעמל יולד", הוא לא התכוון לעמל תורה, אלא אולי הוא התכוון לעמל מלאכה... האומנם אפשר לחשוב שזוהי התכלית עבורה הקב"ה ברא האדם?¹⁰

וגם ההנא אמינא של 'עמל שיחה' לא מובן: הרי הרמב"ם מפרש בהרחבה¹¹ איך רוב דיבורי האדם הם דיבורים בלתי-רצויים... מי היה חושב שתכליתו של האדם הוא רק לדבר...

יתירה מזו: הנה, ידוע הכלל, שכל סברא המובאת בתורה, גם אם לבסוף נדחתה - עדיין היא חלק בלתי-נפרד מהתורה¹².

⁷ במדבר רבה שלח טז, יב: "[משה אמר למרגלים: "וראיתם את הארץ מה היא", מכיון שיש ארץ שמגדלת גבורים ויש ארץ שמגדלת חלשים ויש שמגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין".

⁸ תורת כהנים ח, יג: "וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו" (אחרי יח, ג). והלא בידוע שבארץ כנען הם באים! ומה תלמוד לומר "וכמעשה ארץ כנען וכו'?" אלא מגיד הכתוב שמעשיהם של כנעניים **מקולקלים** מכל עמים, ואתו המקום שנתכוונו בו ישראל מקולקל מכל".

⁹ רש"י: "כי אכף עליו פיו - כשפיהו כופהו ותובע לו מאכל אז עמלו עומדת לו שאכל מה שעמל כבר". היינו שלפי הפשט, ב"פיהו" הכוונה היא במה שהוא **אוכל**... אבל הגמרא דורשת אחרת: "פיהו" הכוונה מה שהאדם **אומר**, וכדלהלן.

¹⁰ בדרך אפסר: בדרך כלל, "מלאכה" היא דרך ואמצעי כדי להגיע לדבר האמיתי שהאדם רוצה. לדוגמא: אדם עובד (לא מכיון שהוא אוהב לעבוד, אלא) כדי להרוויח כסף... וכמוכן, שבעומק יותר, כוונת הכסף היא כדי שיוכל להיות בריא ושלם, ולעבוד הקב"ה כמו שצריך. אבל, מי חושב בכלל שהמלאכה עצמה היא התכלית, ושזהו הטעם לכך שנברא, כדי שיעבוד לשם עבודה?¹¹

¹¹ בפירושו על המשנה (אבות א, ז) "ולא מצאתי לגוף טוב משיקה".

¹² וגם בתורה שבעל פה. הדבר מוכח מכך שחייבים לברך "ברכת התורה" גם אם לומדים רק את הסברא של ההנא אמינא בסוגיא בגמרא... (והרי כל הגמרות מלאים בהנא אמינא... והמסקנא של כל סוגיה היא רק שורה אחת... ומכל מקום לומדים את כל הסוגיא, גם את הדברים שיידחו).

¹¹ בשיחה מלקוטי לוייזחק, שגם כשהגמרא אומרת על סברא שהיא "בדוּתא" (שקר), עדיין סברא זו היא חלק מהתורה! והקב"ה עצמו הוא האומר הלכה וסברה זו, והוא-הוא האומר שסברא זו היא "בדוּתא".

הערה למגיד השיעור: שיחה זו יסודית בתורת רבינו, כדי להסביר חשיבות ה"עמל" בחיים של יהודי.

השיחה מבוססת על התוועדויות 'שבת תשכ"ח וי"א ניסן תשל"ב (שנת השבעים)¹. כדאי לעיין בהן, ישנה שם אריכות גדולה עם משלים וכו' על החשיבות הגדולה של ה"עמל" וכו'. (ההתוועדויות נמצאות במדור 'הוספות' של האתר). ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בתחילת פרשתנו, מסופר איך הקב"ה אמר לאברהם "לך-לך מארץ וגו' אל הארץ אשר אראך". הקב"ה מודיע לו שעליו לצאת עם זוגתו מעירו, אבל איננו מודיע לו לאן ללכת... רק לנסוע עד שיגידו לו לעצור...² ואכן, אברהם עזב את עיר מולדתו והתחיל ללכת...

היום נעמוד על 'מדרש' המספר מה קרה במהלך מסע זה, בו לא ידע אברהם לאן פניו מועדות... הוא עבר דרך כמה עיירות וניסה לנחש ולקוות: "האם זוהי העיר בה הקב"ה יצווה עלי לגור?... בפועל מיד בהגיעו לארץ ישראל, הוא ראה מעלה מסוימת אצלם, שהרשימה אותו עד כדי כך שקיווה שזאת היא הארץ המובטחת...

היום נעמוד על "מעלה מסוימת" זו שאברהם ראה ביושבי הארץ, ונוציא מזה הוראה בעבודת ה' בחיינו הפרטיים.

מקור 1 - מדוע אברהם התפעל כ"מ"עמלם" של יושבי הארץ?

אודות מסעו של אברהם לארץ ישראל, מסופר כך במדרש: "בשעה שהיה אברהם מהלך ב'ארם-נהרים'³. ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים, אמר: 'הלוואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת!'. וכיון שהגיע לסולמה של צור⁴ (בגבול ארץ-ישראל), ראה אותן עסוקין בניכוש ובעידור⁵. אמר: 'הלוואי יהא חלקי בארץ הזאת!'. אמר לו הקב"ה: 'לְזַרְעָךָ אֶתְּן אֶתְּ הָאָרֶץ הַזֹּאת' (לך-לך יב, ז).

נשאלת השאלה: מהו הקשר בין הבטחת הקב"ה שייתן **בעתיד** את הארץ הזאת לבני-ישראל, לכך שאברהם ראה **עכשיו** בני הארץ הזאת עסוקים במלאכה? [האומנם, מעלת ה'עבודה', היא כ"כ חשובה עד שהיא הקובעת את קביעותנו בארץ?⁶]

מקור 2 - האם מעלת ה'עבודה' מכסה על חסרונות מהותיים!?

לכאורה, ניתן היה לתרץ שהתנהגות זו של יושבי הארץ מראָה על **טיב** הארץ עצמה, מכיון שידוע שטבע האדם מושפע

¹ ידוע איך הרבי פירש אז, שכולם אומרים שכשמגיעים לשבעים שנה, הגיע הזמן לתת לפנסיה ולנוח... והרבי אמר שלא רק שאינו מתכוון לנוח, אלא שאדרבה, בשנה הקרובה יקימו 71 מוסדות, ואף יוקם ועד מיוחד עבור זאת... וראו במוחש איך "שנת השבעים" הביאה תנופה מיוחדת.

בהתוועדות זו הרבי הסביר בארוכה למה יהודי לא יוצא לפנסיה מעבודתו, [ובפרט מעבודתו הרוחנית]. וכהנה רבות בהמון אגרות ושיחות וכו', שזוהי גישתו המובהקת של כ"ק אדמו"ר. וידוע גם מה שאמר הרבי לסנטור שרצה לפרוש מעבודתו, שמשה רבינו התחיל בכלל לנהל את עם ישראל בגיל 80...

² לדעת רוב הפרשנים, זהו אחד מעשרת הניסיונות בהן הקב"ה ניסה את אברהם, איך אפשר לבקש מבן אדם מבוגר לעזוב את ביתו ועיר מולדתו, בלי להגיד לו בכלל היכן הוא ילך... ואברהם עמד בזה כמוכן, וציתתו להקב"ה.

³ בצפון סוריה, ליד גבול טורקיה. ראה ויקיפדיה: <https://goo.gl/2QyXbq>

⁴ בגליל העליון (אל הים התיכון). ראה ויקיפדיה: <https://goo.gl/rh6ymD>

⁵ "ניכוש": הוצאת עשבים רעים מן הארץ ("désheber"). "עידור": סידור גינה ושדה וכו' ("sarcler"). בקיצור, היו עסוקים בעבודת השדות והגינות...

⁶ בדרך אפסר: היינו מחכים שאברהם אבינו היה מתרגש ומתפלא מעוצמת הקדושה שבארץ ישראל, והיה מבקש מהקב"ה "אני רוצה שבניי יהיו במקום כזה קדושי!", אבל להתפעל מכך שהם אנשים העובדים לפרנסתם!?

ובנוגע לענייננו: גם אם מסקנת הגמרא היא שתכלית בריאת העולם הוא עבור "עמל תורה", אין זה אומר כלל שהגמרא שוללת כעת את מה שחשבה בהתחלה, שישנו תכלית ב"עמל מלאכה" ו"עמל שיחה".

אלא מה, שפשוט אין די ב"עמל מלאכה" ו"עמל שיחה" לבדם כדי להוות מטרה מספיקה לבריאת העולם, והתכלית הוא להגיע ל"עמל תורה". אמנם, הסדר והדרך להגיע לשם הוא: לכל לראש צריך "עמל מלאכה", ואחריו "עמל שיחה" - ואז, מגיעים ל"עמל תורה"...

וכל זה רק מחדד ומחזק את השאלה הנ"ל: מהו התכלית ב"עמל מלאכה" ו"עמל שיחה"? העולם נברא עבור זה?!

מקור 4 - ע"י מאמציו, האדם נעשה דומה ושותף להקב"ה בוראו

כדי להבין כל זאת, יש להתעכב לכל לראש על שאלה כללית ומהותית: למה בכלל הקב"ה רוצה שהאדם יעמול?¹³ הרי הקב"ה הוא עצם הטוב, וטבע הטוב להיטיב, ולמה הוא ית' לא קבע, שהאדם יקבל תוצאות גם ללא שום מאמץ ועמל?¹⁴

והביאור בזה: הטוב האמיתי הוא, שהאדם [לא רק יקבל, יברא ע"י הקב"ה, אלא] יגיע לדרגה שבה הוא נעשה, כביכול, דומה לבוראו - ובלשון חז"ל: "שותף להקב"ה במעשה בראשית"¹⁵.

וזהו הטעם לכך, שהקב"ה ברא את העולם באופן שהאדם אינו מקבל כל צרכיו מן המוכן, אלא באמצעות עמל ויגיעה בכוחות עצמו דווקא: זאת כדי שהאדם יתעלה על-ידי כך לדרגה של "משפיע", ויהיה דומה לבוראו בכך שגם הוא אינו רוצה לקבל מן המוכן, אלא הוא רוצה דווקא לעמול ולתת.¹⁶

מקור 5 - ע"י העמל, האדם משפיע, מַחְדֵּשׁ ומתאחד עם הקב"ה

[ועפ"ז יבוארו שלושת סוגי העמל, וסדרן המדויק בגמרא:]

(1) "עמל מלאכה": גדר ה"מלאכה" הוא, שהאדם מתייגע בדברים שבאמצעותם הוא משפיע על "מעשה בראשית". וכך, האדם (מְדַבֵּר) משפיע על ה'דומם-צומח-חי' של העולם, ועי"ז נעשה האדם "שותף במעשה בראשית" להקב"ה.

איך האדם מגיע לשותפות זו? עי"ז שהוא עמל במלאכתו דווקא באופן הרצוי על-פי התורה!¹⁷ דווקא כך הוא משפיע וגורם לכך שהבריאה כולה תהיה כראוי, ונעשה שותף במעשה בראשית.

(2) "עמל שיחה": מכיון שרוצים שהאדם יידמה ככל היותו להקב"ה, הרי הקב"ה אינו רק "משפיע" על הבריאה, אלא גם "מחדש" אותה. לכן אין די ב"עמל מלאכה", כי בו אין מתבטא

¹³ ולא משנה אם זה עמל מלאכה, שיחה או תורה... למה הקב"ה רוצה בכלל שנעמול?! האם אייפשוך לתת לבריות מה שהן צריכות, ללא שום עמל?!

¹⁴ לקהל מתקדם: אמנם היה ניתן לתרץ שזהו מכיון שטבעו של האדם הוא להתענג דווקא מדבר עליו הוא עמל, כלשון חז"ל (בבא מציעא לח, א) "אדם רוצה בקב שלו יותר מתשעה קבין של חבירו". (ולכן, "המפקיד פירות אצל חבירו, אפילו הן אבודין - לא יגע בהן", מכיון שהאדם רוצה דווקא הפירות עליהם הוא עמל).

אמנם, אין תשובה זו מספיקה: השאלה היא כביכול על הקב"ה עצמו שברא טבע זה... למה הוא ית' קבע חוק בטבע, שאדם מתענג יותר מדבר עליו עמל... הוא ית' הרי היה יכול להגדיר הטבע, שאדם מתענג גם מ"מתנת חיים", והווי!

¹⁵ גמרא שבת י, א: "כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית". אמנם הגמרא לא מדברת שם כלל על העמל, אבל רואים שישנו תכלית גדול כזה, להיות פשוט "שותף להקב"ה במעשה בראשית"! וכאן נבאר איך ע"י העמל מגיעים גם לכך.

¹⁶ במילים אחרות: מתנה הוא דבר שמקבלים. עבודה הוא דבר שנותנים ועמלים עליו. אם האדם היה מקבל פרנסתו מן המוכן, היה בעיקר בתכונת "מקבל" ולא בגדר "משפיע". לכן, הקב"ה קבע בטבע שהאדם מתייבש לבקש, ורוצה לתת!

¹⁷ לקהל מתקדם: "עמל מלאכה" הוא השלב הראשון והיסודי בעבודה. ולכן, השאלה הראשונה ששואלים האדם למעלה, היא "נשאת ונתת באמונה?!"

יתרונו של האדם על שאר סוגי הנבראים (שהרי כוח המעשה קיים גם אצל בעלי-חיים וכו' ואין זה חידושו של האדם)¹⁸.

רק כאשר ה"עמל מלאכה" כרוך גם ב"עמל שיחה", כאשר עבודת האדם בעולם היא באופן המבטא את מעלתו המיוחדת של מין הַמְדַבֵּר, אז נוצר בבריאה חידוש, יתרון שהוא מעל לדרגת הבריאה כשלעצמה (לפני שהאדם התחיל לעבוד בה)¹⁹.

(3) "עמל תורה": אמנם, בפועל השותפות הנ"ל אינה מספיקה... מכיון שהקב"ה הרי "בורא" ממש את הדברים, והאדם, גם אם הוא מחדש לעומת שאר הבריאה, הרי אינו בוראן כלל!

הדרך לשותפות מושלמת עם הקב"ה, היא דווקא כשהאדם עמל בתורה, עד שהיא נעשית "תורתו" (של האדם)²⁰. ואז, מכיון שגם "הקב"ה וחכמתו (התורה) - אחד", האדם שותף לגמרי לבוראו.

מקור 6 - שלושת סוגי העמל - בעבודת ה' בחיי היום-יום

הסבר שלושת סוגי העמל" בפנימיות העניינים בעבודת ה'²¹:

(1) "עמל מלאכה": שהאדם יעשה מלאכתו באמונה, שיאמין בה' שהוא הזן ומפרנס את העולם, ושהקב"ה יגמור בעדו לברכה.

(ב) "עמל שיחה": שהאדם יחדש ויתעלה עוד יותר ("ממטה למעלה") ע"י עיסוקו בתפילה ("אין שיחה אלא תפילה").

(ג) "עמל תורה": שהאדם יהיה מסור ונתון לתורה, וישעבד לגמרי מוחו ושכלו לתורה²². ודווקא עי"ז יוצרים שינוי אמיתי בבריאה.

מקור 7 - העמל כדי לכבוש ארץ ישראל מן האומות ולקדש אותה

והנה, כשם שאצל בני-ישראל ישנם שלושת סוגי העמל הנ"ל - כן הוא גם בנוגע ל"ארץ ישראל", ארצם של בני-ישראל:

הנה, ארץ ישראל נתנה בתחילה לשבע האמות, כדי שישאל יכבשוה וישנוה: שמ"ארץ הגויים" תיעשה ארץ ישראל, "ארץ הקודש" - ארץ שבה מאיר בגלוי אור התורה, הנעלה מן העולם.

ועפ"ז מובן למה אברהם העריך את התעסקותם במלאכה של יושבי הארץ: ובהקדים, שאברהם בעצמו, הרי האמין בהקב"ה ו"גילה" אותו ית' דווקא ע"י חיפוש ו"עמל" בכוחות עצמו²³.

מקור 8 - עמל מלאכה, בשילוב עמל תפילה, מכין לעמל התורה!

ולכן, דווקא עי"ז שראה שיושבי הארץ עסוקים ב"עמל מלאכה" - היווה הכנה לכך, שלאחר בקשת ותפלת אברהם ("שיחה") "הלואי יהא חלקי בארץ הזאת", תינתן ארץ זו לאברהם ולזרעו, שהם הפכוה לארץ שמאיר בה אור התורה, הנעלה מן הבריאה²⁴.

¹⁸ במילים אחרות: הקב"ה לא רק נותן ומשפיע לעולם, אלא פשוט "מחדש" מושג שלא היה כאן קודם: הוא בורא עולם חדש שלא היה כאן בכלל. ולכן, גם על האדם לחדש לעומת שאר הבריאה, ולא רק להיות משפיע על הבריאה.

¹⁹ הרבי לא מבאר בשיחה מה הפירוש לעבוד בעולם עם מעלתו של ה"מדבר", אבל בהערה *19 מציין הרבי לחידושי אגדות מהרש"א בגמרא סנהדרין שם: "...ואמר, אם לעמל שיחה כו' אפילו שיחה בטלה. כי תכלית בריאת אדם שנקרא חי מדבר סתם, ובה נשתנה צורתו משאר בעלי חיים. ואמר דאינו כן דדבורו לא יה' דבור ושיחה בטלה אלא דבור של תורה שנאמר לא ימוש וגו'".

היינו, שישנה סברא, שעצם זאת שהאדם הוא יצור שכלי היכול לדבר, זהו כבר תכלית לכשעצמו, זהו חידוש בבריאה בצורה איך עובדים ואיך דברים נעשים.

²⁰ הוא כ"כ התחבר עם שכלו לתורה, עד שזה כאילו שזהו תורתו שלו ממש!

²¹ הסבר זה מבוסס על מאמר של הרבי הקודם ("כל אדם לעמל נברא" תרפ"ט, נמצא במדור 'הוספות'), וכדאי ללמוד בפנים (עם הרבה אותיות של עבודה). לקהל מתקדם: כדאי להסביר בע"פ את האריכות באות ז' וח' בשיחה.

²² הלשון במאמר שם: "דלימודו בתורה הוא בעיון גדול, ולא זה שמכניס שכלו בתורה, אלא שמכניס שכל התורה שהוא שכל אלקי בשכלו".

²³ כפי שהמדרש מתאר בארוכה אין אברהם "חיפש" בעמל את בורא העולם: תחילה חשב שזה השמש, אח"ז חשב שזה הירח (שמזיז העננים) וכו', עד שהבין שישנו בורא הנעלה מכל זה, ואז הקב"ה התגלה לו באומרו "אני הוא בעל העולם".

²⁴ וכאן רואים בביור סדר העניינים: עמל מלאכה, שיחה (תפילה) ותורה.